

## ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ

Մատենադարանը հայկական ազդեցին կուլտուրայի զանաւարանն է: Հնադույն դարերից մեզ հասած մեծարժեք ձեռագրերը, որ պահւում են Մատենադարանում, բացառիկ նշանակութիւն ունեն մեր ժողովրդի պատմութեան ուսումնասիրութեան և ընդհանրապէս պատմագիտութեան համար: Մատենադարանի հարստութիւնը բաղկացած է 13.000 հատոր ձեռագրերից, հնագույն տպագիր հրատարակութիւններից և Մատենադարանի ֆոնդերի հետ կապւած պատմական դրականութիւններից:

Ձեռագրերի և այլ փաստաթղթերի այդ խիստ հարուստ հաւաքածուն, որ հոգատարութեամբ պահպանել և մեր օրերն է հասցրել հայ ժողովուրդը, հատուկ խնամք է պահանջում պատմական փաստաթղթերի պահպանման ժամանակակից բարձր տեխնիկային համապատասխան: Այս կարևորագույն պահանջն առաջին հերթին պետք է բաւարարի Մատենադարանի շէնքը:

Շէնքի համար կարևոր պայմաններից մեկն է կառմում կառուցման վայրը, որը շէնքի նշանակութեան տեսակետից որոշ չափով հեռու գտնվելով քաղաքի կենտրոնական մասից, միաժամանակ պետք է մոտիկ լինի գիտական հիմնարկութիւններին: Դրա հետ միասին անհրաժեշտ է, որպեսզի շէնքի տեղն արժանի լինի Մատենադարանի նշանակութեան:

Այս ելակետային պահանջներն էլ որոշել են շէնքի կառուցման վայրը, որը գտնվում է Քանաքեռի բարձրալանդակի լանջին, Ստալինի անվան պողոտայի ծայրին, այն դիրքով, որ շէնքի առանցքը դուրս գալիս պողոտայի առանցքին և շէնքն ամփոփի պողոտայի հեռանկարը:

Մատենադարանի շէնքը զետեղւում է այնպիսի տեղ, որը 18 մետր բարձր է լինելու դեպի շէնքը տանող սանդուխտի առաջին աստիճանից: Պողոտայի կողմից շէնքի մատույցները լինելու են դարպաս և ապա 130 մետր երկարութիւն ունեցող մի լայն ու կանաչադարձ ծառուղի, որը հանելու է մինչև շէնքի առջևի հրապարակը տանող աստիճանները:

Ձեռագրեր և այլ հնադույն փաստաթղթեր պահելու և պահպանելու մշակւած են թե սովետական և թե արտասահմանյան դիտութեան կողմից: Այդ նպատակով նախատեսւում է մի շարք խիստ պարտադիր պայմաններ. դրանցից ամենակարևորն այն է, որ պահեստարանում հաստատվի անփոփոխ ջերմաստիճանի և խոնավութեան առավել նպաստաւոր ռեժիմ:

Այս պայմանը կապւած է սանիտարական և հիգիենիկ լաւագույն պայմանների անհրաժեշտութեան հետ, որոնք ձեռագրերը պահպանում են բոլորուց և այլ սեկային ու միջատարանական հիւանդութիւններից: Պակաս կարևոր է ձեռագիրը պահպանել նաև փոշու թափանցումից, հրեհից և այլն: Ժամանակակից շատ մասնագետների տեսակետով՝ պահեստարանում պետք է խտացույն կերպով բացառվեն ցերեկվա լույսը, մանավանդ ճառագայթները:

Բացի այս բոլորից, խիստ կարևոր է պահեստարանը պահպանել նաև օդային հարձակումներից: Ներկա պատերազմի փորձը ցույց տվեց, որ եվրոպական ժողովուրդների նմանօրինակ կուլտուրական զանաւարաններն օդային հարձակումներից հիմնավորապէս տուժել են այնտեղ, որտեղ

համապատասխան միջոցներ ձեռք չեն առնված դրանց անվտանգության համար:

Մատենադարանի շենքի նախադիմը կադմիկոս հաշվի են առնված վերոհիշյալ և շատ այլ պայմաններ:

Այս բոլորի հետ միասին հարկավոր է նշել, որ հին ձեռագրերի պահպանմանը և ուսումնասիրությունները հարմարեցված չենքերը բացատրություն են կազմում: Ձեռագրերի և այլ արժեքավոր փաստաթղթերի պահպանությանն իրից շատերը դառնում են խոշոր գրադարաններին կից, որպես ինքնուրույն բաժին, ունենալով պահպանման և սպասարկման իրենց հատուկ ուժերը: Այս հանգամանքի տեսակետից Մատենադարանի շենքը պետք է գրավի հատուկ տեղ որպես ազգային կուլտուրայի ձեռագիր նյութերի պահպանման և ուսումնասիրման բացառիկ ճարտարապետական օբեկտ: Իսկ այս պայմանն իր հերթին պահանջում է որոշել շենքի բոլոր տարրերի ճարտարապետությունը, նկատի առնելով նրա ազգային բնույթը, ձեռագրերի պահպանման տեխնիկայի ժամանակակից նվաճումները, ձեռագրերի ուսումնասիրության դործի դիտական դրվածքը, այցելուների սպասարկումը, կոնստրուկցիան և այլն:

Ըստ նախադեռի ձեռագրերը պահվելու են ներքնահարկում, որտեղ նախատեսվում է դետեղել նաև այն բաժինները, որոնք պետք է օժանդակ հանգիստանան. դրանք են ախտահանման, բաժինը, ձեռագրերի կոնսերվացման և ուստավրացիայի լաբորատորիան և այլն:

Ծեռքի վերին հարկերը նախատեսված են Մատենադարանի այցելուների սպասարկման համար: Առաջին հարկում լինելու են գլխավոր վեստիբյուլը, ցուցահանդեսային դահլիճը, լեկտորիումը, դիրեկտորի առանձնասենյակը և գրասենյակը: Երկրորդ հարկը հիմնականում հատկացված է դիտական աշխատողներին. այստեղ լինելու է պարապմունքի տասն առանձնասենյակ, որոնք այնպես են կառուցվելու, որ շրջապատի ձայները ներս չթափանցեն: Երրորդ հարկում դետեղվում են նիստերի դահլիճը,

հայադիտության դահլիճը, ընթերցարանը, որոնք ունենալու են մի շարք սպասարկող բաժիններ, ինչպես օրինակ գրացուցակների բաժին, օժանդակ գրականություն սենյակ, տեղեկատվություն գրաֆիկական բաժին, բաժին վարելչի առանձնասենյակ և այլն: Չորրորդ հարկում հիմնականում դետեղվելու են հին գրացուցակի բաժինը, կոմպլեկտավորման բաժինը, դիտական բերլիոգրաֆիկական բաժինը և օժանդակող բաժիններ:

Վերոհիշյալ դահլիճներն ու վեստիբյուլը կառուցվում են հին հայկական ճարտարապետական-կոնստրուկտիվ ձևանակներով. միայն թե վերջիններս անհրաժեշտ վերամշակման են ենթարկված ժամանակակից ձևերին մոտեցնելու համար: Անտարակույս, ինտերյերների որոշ դետեղումները, որն արտահայտված է շենքի ոճուն և նշանակությունը համապատասխան, անհրաժեշտ է և արդարացիում է իրեն: Ազգային ճարտարապետության գրավիչ հատկանիշներն այս շենքում պետք է արտահայտվեն որքան կարելի է վառ և ուժեղ կերպով: Վեստիբյուլի ճարտարապետության մեջ օգտագործված են Սանահնի վանքի առաջին դասի ճարտարապետական ձևերը:

Հայադիտության դահլիճի ճարտարապետական կառուցման մեջ օգտագործված են Հայկապատի վանքի մեծ դասի կոնստրուկտիվ ձևերը: Նիստերի դահլիճի ճարտարապետությունը որոշված է 11-12-րդ դարերի դասի թիվների պլանավորման տարածված եղանակների ոգով, որտեղ քառասյուն հիմքի վրա հանդիման է դրված իր ծանրությունը նրա փոխանցելով սյուների առաջաստիճանի միջոցով: Նիստերի դահլիճի ճարտարապետության ձևերում գույնգործված են Հոռոմոսի և Սանահնի վանքի դասի եղանակները, որոնք հարկավ զգալի չափով վերամշակված են:

Ինչպես կարելի է տեսնել ինտերյերների մշակումից խնդիր է դրված օգտագործելու հայկական ճարտարապետության գաղափարներն այս շրջան, որը թուրքական

իր գրքում համեմատում է ogiv ոճի հետ:

Մատենադարանի մնացած խոշոր բաժինները, ինչպես օրինակ ցուցահանդեսային դահլիճը, լեկտորիումը, ընթերցարանը, իրենց ճարտարապետական լուծման տեսակետից ոճական ընդհանրություն ունեն վերևում հիշատակված դահլիճների և վեպտիրյուլների հետ. դրանց կառուցման մեջ հիմնականում օգտագործված է 11—13 դարերի ճարտարապետությունը:

Անտարակույս, այդ դարաշրջանի ճարտարապետությունը, որը զուրկ է հնի կրկնություն հատկանիշներից, հատկապես Անիի շատ հուշարձանները, ինչպես Հաղպատի, Սանահնի — ծաղիկ ու դարգացել են թաղաքացիական ճարտարապետության հետ միասին, զարդացող թաղաքային կյանքի ուժեղ ներդրությունը: Հենց այս է կադրում մեր նախագծի համար օգտագործված հուշարձանների հատուկ. արժեքը, այսինքն՝ այդ հուշարձանները չեն պատկանում ֆեոդալական Հայաստանին և այլևի մոտիկ են Մատենադարանի շենքի նշանակությունը և իմաստին:

Անցնելով Փասաղի նկարագրությունը, պետք է նկատել, որ նախ և առաջ խնդիր էր դրված գտնելու գլխավոր Փասաղի աշխտի լուծում, որը նոր, ինքնուրույն և յուրահատուկ կերպարանք տար Մատենադարանի շենքին: Ուստի խիստ կարևոր էր ելակետ ունենալ ճարտարապետության այն հուշարձանները, որոնք առաջադիմապես հատկանիշների հետ միասին պարունակին հայկական ճարտարապետության պատմական դարգացման ուղիների խոր

արտացոլումը, որը Մատենադարանի շենքի նախագծման համար թե անհրաժեշտ է և թե կարևոր, քանի որ հենց այստեղ մենք պարտավոր ենք այդ արտացոլումը դարգացնել ու հասցնել մինչև մեր օրերը:

Փասաղի կառուցման համար օգտագործվել է Անիի հուշարձանների և հատկապես Առաքելոց եկեղեցու հարավային դավթի ճարտարապետությունը:

Սյունիքի ութմը, որոնք այստեղ կապված են եռանիստ սրմախորշերի միջև եղած պատի հետ, կենտրոնում ընդարձակված է գլխավոր մուտքի տեղադրման համար կլասիկ հնություն մի ձգանակ:

Ճարտարապետական ուժեղ ներդրություն է ունենում վիթխարի սրմախորշերի ութմիկ դասավորությունը, որոնք կողմերի վառ լուսավորությամբ և ստիկրով գտնում են Փասաղի վայելչակաղմ հոգավորումը:

Հայկական ճարտարապետության համար բնորոշ հանդիսացող այս ձևը կիրառվելով Փասաղի կլասիկ սխեմայի պայմաններում, անտարակույս արտահայտիչ կլինի: Ի հակադրություն մուտքի որոշ չափով պարսկական բնույթի, որ ունի Առաքելոց եկեղեցու դավթի, Մատենադարանի նախագծում նկատի է առնված վայելչադեղ գլխավոր մուտք, որը ներդաշնակում է հայկական ճարտարապետության ազգային տրադիցիաների հետ:

Մատենադարանի շենքը ըստ նախագծի երեսպատվելու է Մրեանի հղկված բաղաժողով:

Մ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

(«Գրական թերթ», № 1—(321), հուն.)